

ИСТИНАТА ЗА ИСТОРИЧЕСКАТА СЪДБА НА ГЕРОЯ В ЛИРИЧЕСКИЯ УВОД НА ОДАТА „ОПЪЛЧЕНЦИТЕ НА ШИПКА“

Цикълът „Епопея на забравените“ от Иван Вазов е художествена летопис на българското Възраждане. Посветена на реални исторически събития и личности, тя утвърждава силата на българския дух и посочва опорите на нашето национално самочувствие. Последно от 12 те стихотворения е „Опълченците на Шипка“ – една от най-силните и вълнуващи творби на поета. Тя е идейно-художествен финал на целия цикъл. В нея поетът увековечава подвигът на шипченските герои. Убеждава читателя в резултата от многогодишните усилия на предтечите ни да извоюват свободата си, чрез един колективен подвиг. Устояването на опълченците на вражеските атаки в неравния бой, отбраняването на върха до последния дъх и надделяването над противника се превръщат в пример за извисяването на националния дух до саможертвата. Тя е пътят към постигането на победата, към възтържествуването на справедливостта и свободата.

Дълбоко засегнат в най-съкровени чувства като родолюбец, Вазов страда. В новоосвободената родина много бързо се забравя великата саможертва на борците. Ето защо неговата будна гражданска съвест го подтиква да подхване полемика срещу хулителите на българската свобода.

В лирическият пролог на творбата лирическият говорител страстно защитава истината за национално-историческата съдба на народа ни. Българите са достойни за свободата си, защото тя е изстрадана чрез саможертвата на най-свидните чедра на България. Миналото е белязано с позор и слава, то е низ от падения и възходи, еднакво ценни за утвърждаване на нашата национална идентичност. Може да има недостойни епизоди в българската история, но има и други, които са извор на националната гордост, защото са увенчани с подвига на най-достойните синове на родината.

Стихотворението започва необичайно за жанра си. Поетът възлага на встъплението особена роля. То трябва да въведе читателя в основната проблематика на произведението. Вместо за гордост, възторг и слава, характерни за одическия стил, лирическият говорител говори за срам и позор. Този мотив се разгръща и се свързва с безславното историческо минало, робското търпение и предателствата.

Вазов композира лирическото встъпление в две почти равни части, на основата на контраста. Противопоставени са срамът и славата и тези две тематични ядра изграждат тезата и антитезата.

Смятайки за свой дълг да отхвърли като клевета обвинението, че народът ни е получил даром свободата си, лирическият говорител влиза в ролята на пламенен защитник на достойнството на своя народ. Приема мисията да го представлява и така „Азът“ и народът се сливат в лирическо „ние“.

В подкрепа на своята задача авторът се обръща към миналото. Той се съгласява, че в историята на всяка нация има дни на падения и възходи. В това отношение не правят изключение и българите. Лирическият говорител не може да се примири с хулите на враговете, които ни припомнят само мрачните моменти от нашата историческа съдба. Първата смислова цялост на лирическото встъпление на одата разкрива най-трагичните страници на историята, изпълнени с болка и страдание, и завладява с огромната мъка на поета, породена от спомена за паметните погроми. Големият родолюбец с болка говори за драматизма в съдбата на българския народ. Векове той е живял в робство. Покорството и примирението са нанесли непоправими беди върху него.

В лирическият увод Вазов приема условно позорните твърдения, които свързват робството със срама и безчестието на дългите векове на покорство, смирение и безропотно послушание.

*Нека носим йоще срама по челото,
синила от бича, следи от теглото.*

Поетът сякаш допуска незаслужени обиди и присмехи да сквернят измъченото и страдално лице на България. Анафоричното повторение „Нека“, свързано с поредица от метонимии, има важно значение за композицията на увода. Упоритото повтаряне на частицата обхваща почти половината от встъплението, поражда ритъм на текста, съгъства напрежението, внушава

чувство за драматизъм. Едновременно с това, то създава усещане за начина, по който тече самата история – дълга редица от години, десетилетия и дори столетия, в която някои събития са обречени да се повтарят с неумолима последователност. Осемкратната анафора „нека“ създава впечатление за настойчиво утвърждаване на тежката присъда, отправена по адрес на българския народ. Във възходяща градация са изброени обвиненията и хулите. Събитията и вековете на срам и унижения са представени посредством символи – бич, окови, хомот. Метафорите „хомота стар“, „оковите“, „синила от бича“ дават представа за робските неволи, за униженията на българите. Превръщат се в емблема на позора, но и на героизма, защото са следствие от проявена съпротива.

Представата за трагичната историческа съдба на народа ни е конкретизирана чрез точни наименования: „Беласица стара и новий Батак“. Антонимната двойка „стара - новий“ придобива нов смисъл като разкрива истината за историческата съдба на народа – тези постижения са неуспелия порив към свободата. В „дни на позор“, изпълнени с трагизъм и предателство, българинът е трябвало да оцелява и защитава достойнството си. Друго измерение придобива и метафоричният израз „спомен люти“, щом се свърже с героичните примери – ослепените Самуилови воители и жестокото баташко клане – тъжна страница от Априлската епопея. Лирическият говорител внушава, че робството не е позор, а трагична съдба на народа ни, с която той не се е примирил, а с кръвта си е доказал своето право да бъде свободен.

В страстна полемика със света на отрицателите, лирическият говорител стига и до последното „нека“. То се отнася до най-голямата болка и обида, породени от най-тежкото обвинение, че националната независимост не е заслуга на българите. Това кара лирическият АЗ да повтори:

*Нека таз свобода да ни бъде дар!
Нека!*

С отделената в самостоятелен израз „Нека!“ лирическият говорител завършва обвинителната си реч. Чувства се цялата злост на нападите срещу една страна, възкръснала за нов живот. Упреците са неоснователни и злонамерени. Те не биха могли да накърнят националното ни достойнство, защото всяка стъпка на българите е движение, доказващо силата им на общност. Те са достойни за свободата си, защото на дело са доказали родолюбието и готовността си за саможертва. Изстраданото през вековете не е срам, а безценен опит, който пречиства и възкресява.

Вазов признава, че руските щикове са ни донесли свободата. Но не може да премълчи, че в най-решителното сражение от Руско-турската война чудеса от храброст показват и шепата българи под командването на руския генерал Столетов. Гордият глас на лириическия говорител утвърждава славата на историята ни и силата на българския национален дух. Синилата от бича са знак на непокорство. Миналото е белязано от героичните подвизи на дедите ни.

Противопоставянето на двете части на встъплението става чрез конструкцията „нека“ срещу „но“. Така в емоционалната формула „нека+но“ се включват антитезите: позор-слава, негероично-героично, поражение-победа.

Смяната на съчинителните с подчинителни съюзи подготвя читателя за една ясна, точна и разгорещена аргументация в защита на България и историческата съдба на народа ни.

Смяната на темата за позора с темата за величието се изразява чрез контрастно организираната образна система - „дните на позор“ са представени чрез метафори, свързани с тъмнина и мрак, а славният подвиг се свързва с образи, носещи светлина. Името „Шипка“ свети в тъмнината, „грее“ като легенда. Контрастът като основен композиционен похват, характерен за цялата ода, се проявява и в пространственото движение – темата за позора се свързва с движение отгоре – надолу. Позорните дни висят „кат облак в нашия кръгозор“, „фърлят своя мрак“, а темата за величието – с движение нагоре – чувственият връх се издига към „небето синьо“, символизиращо извисеността на националния ни дух.

Във втората половина на увода, състоянието на болезнена потиснатост се сменя с чувство на гордост и възторг. Болката и възмущението на лириическия говорител от първата част се сменят с възхищение. То се излива чрез емоционални изреждания на градираните епитети – името е „ново, голямо, антично“, чрез сравнения „в нашта история кат легенда грей“, „кат Термопили славно, безгранично“, чрез разгърнатата възходяща градация, завършваща с метафора „на клеветата строшава зъбът“. Сравнявайки подвига на опълченците с подвига на славните спартанци, удържали нашествието на персийците при прохода Термопили, поетът още повече извисява величието на българите, което надскача националните граници и приобщава нашия

народ към достойните за слава народи по света. Появява се метафоричният образ на връх, който крепи небесата на България, връх - покрит с „бели кости и с кървав мъх“.

Перифразата „див, чутовен връх“, доказваща високо пространство, разкрива силата и значението на подвига. Знак е за духовна извисеност, божествена белязаност, постигане на абсолютна свобода. Споменът за героичния подвиг е „попил“ във „високото“, „героичното“ родно пространство, превърнало се в „паметник огромен“- в залог за вечността на спомена. Върхът, свидетел на този героичен подвиг е в Балкана – стожерът на родната земя, крепостта на българския дух, символ на идеалното, героичното в националната митология.

Възклицанието „О, Шипка!“, което е като контрапункт на привидно утвърдителното „Нека!“ в края на първата част на лирическия увод, съдържа кулминацията на възторга и преклонението пред делото на опълченците. Драматичното преживяване в началото на увода вече е преминало в светла патриотична екзалтация. Даден е достоен отговор на несправедливото обвинение.

Вазов с чест защитава достойнството на народа, който е доказал със своя героизъм правото си на свобода. Дълбоко убеден в историческото и национално достойнство на българския народ, поетът вдъхновено рисува художествената картина на българските опълченци, чиято слава се разнася векове наред из цялата наша земя чрез песента на родния Балкан.